

Історія, написана життям

Урок за оповіданням Анатолія Гая "Чорна рота"

Оксана Баранчук,

учитель української мови та літератури
ЗОШ I—III ступенів №7 ім. О.С. Пушкіна
Кіровоград

Мета: формувати зацікавлення учнів творчим доробком письменника-земляка Анатолія Гая, прагнення до ширшого самостійного ознайомлення з ним; удосконалювати вміння виразно і вдумливо читати прозові твори, коментувати прихований зміст, висловлювати власні думки з приводу прочитаного й почутого; поглибити вивчене про оповідання; розвивати читацькі уміння і якості; виховувати почуття гордості за рідну землю та відомих земляків, повагу до захисників Вітчизни.

Обладнання: портрет А. Гая, літературна мапа Кіровоградщини, виставка збірок, ілюстрації про Велику Вітчизняну війну.

Випереджальні завдання: прочитати оповідання "Чорна рота"; дібрати цитати до характеристики персонажів; підготувати повідомлення (окремі учні).

Епіграф: *О, перший біль тих не дитячих вражень,
Який він слід на серці залиша!*

Л. Костенко

Хід уроку

I. Організаційний момент. Мотивація навчальної діяльності

1. З'ясування емоційної готовності учнів до уроку.

Вправа "Малюємо настрої"

— Діти, прислухайтеся до себе. Позначте кольором свій настрій та заповніть колонку "Початок уроку". (Як правило, діти позначають настрій червоним (захоплення), жовтогарячим (радість), жовтим (приємний), зеленим (спокійний) кольорами).

Щоденник настрою

Настрій	Колір	Початок уроку	Кінець уроку
Захоплення	Червоний		
Радісний	Жовтогарячий		
Приємний	Жовтий		
Спокійний	Зелений		
Сумний	Синій		
Тривожний	Фіолетовий		
Нудьга	Чорний		

— Покажіть мені "Щоденники настрою" та покладіть їх на край парти, вони нам сьогодні ще знадобляться. (Учитель узагальнює колористику настрою класу.)

2. Актуалізація суб'єктивного досвіду й опорних знань

"Методика взаємних запитань"

— Чи вважаєш ти Кіровоградщину своєю батьківщиною і чи відчуваєш гордість за те, що народився і виріс саме тут?

- Чим приваблює тебе сучасний Кіровоград?
- Назвіть відомі імена письменників-земляків.
- Назвіть збірки творів місцевих авторів.
- Які теми і проблеми найчастіше турбують літературно-мистецьку громадськість Кіровограда?

II. Повідомлення теми і мети уроку. Цілевизначення

Слово вчителя. Як ви зрозуміли, сьогодні у нас урок літератури рідного краю.

У кожного письменника біографія є одним із найсильніших джерел його творчості. Так і у Анатолія Гая.

— Яким ви уявляєте автора оповідання "Чорна рота", яке ви вже читали дома самостійно?

(Після відповідей учнів учитель показує портрет письменника.)

Це людина великої душі і оптимізму. Сьогодні матимемо змогу доторкнутись до його творчого надбання.

(Запис числа, теми та епіграфа уроку.)

Цілі:

- Про що я хочу дізнатися?
- Навіщо мені потрібні ці знання?

Аналіз імені уроку: "Історія, написана життям".

— Чому саме таке ім'я я дібрала до уроку?

Робота з епіграфом.

- Як ви розумієте епіграф?
- Які слова у ньому, на вашу думку, є ключовими?
- Як ви розумієте вислів "не дитячих вражень"?
- Чи були у вашому житті такі враження?
- Що допомогло вам здолати труднощі?
- Які слова, близькі за значенням, ви дібрали б до слів "біль", "слід"?

(Біль — страждання, образа, смуток, прикрість. Слід — відбиток, рубець, пляма, знак.)

III. Підготовка до сприймання нового матеріалу

1. Звучить пісня Булата Окуджави "Нам нужна одна победа".

- Про що йде мова у пісні?
- Що ви знаєте про Велику Вітчизняну війну?

2. Складання асоціативного ланцюжка до слова "війна".

— З чим у вас асоціюється слово "війна"?

(Війна — біль, сльози, сирітство, зрада, голод, смерть...)

— З якими кольорами? (Чорний, сірий...)

3. Слово вчителя. Багатостраждальна історія нашого народу. Ми не повинні її забувати. Жахливо навіть через 67 років ступати стежками страшної трагедії, яка сталася на благословенній землі квітучого українського краю. Війна на території України не припинялася 1225 днів і ночей — з 22 червня 1941 р. до 28 жовтня 1944 р. Україна протягом 1941—1945 рр. мобілізувала

до Збройних Сил СРСР 7 млн чоловік, кожен другий з яких загинув. Демографічні втрати становили 13 млн 584 тис. чоловік. Високу ціну заплатила Україна за перемогу та визволення Європи від фашизму. А ще слід додати мільйони інвалідів, вдів, сиріт, скалічені людські душі, зламані долі... (Показ фотоматеріалів.)

IV. Засвоєння навчального матеріалу

1. Бесіда на первинне сприймання твору.

- Які враження склалися від прочитаного?
- Як ви розумієте назву твору?
- Кому присвячений твір?
- Зачитайте присвяту. Як ви зрозуміли її?
- Які епізоди вразили вас найбільше?
- Пригадайте, що ви відчували, коли читали твір.

Приєм "Мікрофон"

- Найбільше я хвилювався, коли читав...

Історична довідка. Повідомлення учня.

Існує чотири види чорної піхоти.

Перший — це штрафні підрозділи, в яких змивали свою вину кров'ю різного роду бійці, що, на думку радянських польових судів, були зрадниками; вони першими йшли в атаку на мінні поля, доти та різного роду перепони, пробиваючи собою шлях для проходження осовних сил.

Другий — це мобілізовані польовими військкоматами жителі з окупованих територій після звільнення їх частинами Червоної армії. Мирних жителів на окупованих територіях автоматично зараховували до зрадників і вони також змушені були змивати свою вину кров'ю. Як правило, їх навіть не обмундирували, давали одну рушницю на двох, а то і на трьох, і, не навчених навіть стріляти, кидали відразу в бій.

Третій — це військовополонені з німецьких таборів, які вижили, та ті, котрих насильно вивезли на роботи до Німеччини. Вони також мусили доводити свою відданість Батьківщині в бою.

Четвертий — "спецконтингент" добровольців з "неполітичних" правдивих карних злочинців, з яких також укомплектовували штрафроти та батальйони.

Слово вчителя. Анатолій Гай не знав війни, названої Великою Вітчизняною. Але на її полях залишилися його близькі й далекі родичі, його односельці — бійці чорних рот. Чудом уцілівши, пройшла через гітлерівські концтабори його мати. Письменнику ж довелося побачити іншу — афганську війну.

2. Повідомлення учнів дослідницької групи

Перший учень. Анатолій Іванович Гай — прозаїк, член ради та президії НСПУ з 1986 року, заслужений працівник культури України. Лауреат обласної літературної премії ім. Григорія Косинки та міської літературно-мистецької премії ім. І. С. Нечуя-Левицького. Голова Київської обласної організації НСПУ, Член Ради з питань культури при Київській обласній державній адміністрації та Комітету з присудження літературно-мистецької премії ім. Богдана Хмельницького Міністерства оборони України.

Другий учень. Народився 15 жовтня 1952 р. у селі Бірки Другі (нині Бірки) Олександрівського району Кіровоградської області. (Показує на карті Кіровоградщини). Закінчив факультет журналістики Київського держуніверситету імені Т. Г. Шевченка (1974). Служив в Афганістані. Працював кореспондентом газет "Радянська Житомирщина" та "Київська правда". Обирався депутатом Київської обласної і Білоцерківської міської рад. Проживає в м. Білій Церкві Київської об-

ласті.

Третій учень. Автор 14 книг прози та документалістики для дітей і дорослих: "Зажинки" (1979), "Хамаль — місяць весняний" (1984), "Сім струн райдуги" (1985), "Тиша над полігоном" (1986), "На тих афганських рубежах" (1991), "Біла Церква. Шлях крізь віки" (у співавторстві, 1994), "Чорна рота" (1995), "Вужик" (1998), "Палаючий перевал" (1999), "У нас "афганцями" їх звать" (1999), "Блаженна Марія" (2002), "Дивізія гвардійського гарту" (2002), "Золото колосся і зірок" (2003), "Біла Церква — Афганістан — Вічність" (2004), "Т. Г. Шевченко і Київщина: історія трьох поезій" (2004), "Київщина в творчості Т. Г. Шевченка" (у співавторстві, 2004) "Мальовнича Київщина Т. Г. Шевченка" (укр., рос., англ., 2004), "Там, за Гіндукушем" (2006), "Розхристане буття" (2007).

Упорядник антології поетів Київщини "...Ота стежина в нашій краю" (2007), Київського обласного тому Національної книги пам'яті жертв Голодомору 1932-1933 років (2008), двотомника "Сльоза пекучої пам'яті" (2009).

Четвертий учень. Відзначений орденом "За заслуги" 3-го ступеня, медаллю "Захисник Вітчизни" і багатьма іншими державними нагородами України, колишнього СРСР та іноземних держав, Почесними відзнаками Національної спілки письменників України та Міністерства культури і туризму України, багатьма Почесними грамотами голови Київської обласної державної адміністрації, почесними грамотами і подяками Білоцерківської міської ради та Білоцерківського міського голови, почесним знаком "За заслуги перед містом". Член "Золотого фонду" Білої Церкви.

3. Перевірка прочитання твору та знання його змісту

Запишіть у зошити головних та другорядних героїв оповідання.

- Що ми про них знаємо?

— Скільки днів життя героїв охоплено? (*Часовий проміжок — три дні.*)

Метод "Прес"

- Доведіть, що "Чорна рота" — оповідання.

4. Творче читання уривків, бесіда за змістом:

1. "Не було і їхнього обійстя... — Нема, Олю, хати. Німець з'їв."

- Де відбуваються події?

— Чому сім'я змушена була переховуватись у погребі?

- Що трапилось із хатою Андрійка?

2. "Ледь зсутулену батькову постать заглядів здалека і підстрибом кинувся назустріч. ... Зникає чоловік — як і не було."

- Чому Гната Берестенка викликали до сільради?

— Як ви зрозуміли слова "тому клямка"?

- У чому вина батька Андрія?

— Скільки було таких винних?

3. "— Ну, синку, прощай. ... — Живи, синку! Я люблю тебе."

- Які настанови дає батько синові?

— Про що здогадався хлопець?

- Опишіть стан Андрія?

— Коли герой плаче?

5. Аналіз художнього простору твору

Просторовий блок "Темрява — світло"

Читаючи, ви звернули увагу, що дуже часто в тексті зустрічається чорний колір.

(*Робота з текстом. Учитель записує на дошці, учні — в зошитах.*)

Темрява	Світло
Погріб; кінець світу;	А Тиша
темрява; густа смола;	Н "Мати перехрестилася"
нора; зима; війна;	Д "Мало не закричав од
"Чорніли комини печей..."	Р радості"
Закіптюжений фюзеляж	І Білий світ
"Темніли чорні плями"	Й "Світла смуга стала
"Почорнілий від кіптяви й	К квадратом"
попелу сніг"	О Божий світ
"Радість тьмяніла"	Ранкове небо
"Материні сумні очі"	Весна
"Батько, мов чорна хмара"	Сніг
Чорна рота	День
"Чорний батьковий чуб"	
"Шеренга і натовп, мов дві	
чорні хвилі"	
"Чорна батькова фуфайка"	
Чорніюча дорога	

— Це зіткнення двох світів. Між цими світами перебуває Андрійко. Відповідно стан його змінюється залежно від того, що бачить хлопчик: коли бачить темну сторону життя — засмучується, плаче, а коли світлу — радіє, сміється.

— Що переважає? Чому?

Слово вчителя. Оповідання "Чорна рота" — це художньо відтворена сторінка життя самого автора, пам'ять його серця і відданий землякам моральний борг. Письменник показав безталанну долю своїх співвітчизників, їх тепле серце, високу душу, щирі вдачу. Це художній документ про епоху "чорних рот", яка, на жаль, малодосліджена сьогодні. З'являються лише поодинокі приклади, які відтворюють цю ганебну для радянської влади сторінку воєнної історії. (Фільм Миколи Достала "Штрафбат") Ми з вами зобов'язані знати історію рідної землі, відкривати всю її правду.

— Яка тема оповідання? (Це оповідання про добро і зло, як і навіщо жити, про патріотизм і зраду. Перед нами постають в усіх труднощах і непоказному героїзмі правдиві картини нашої воєнної дійсності.)

6. Прийом "Збери портрет із деталей".

("Ач, не терпиться йому"; "притиснувся до теплого маминого боку"; "мало не закричав од радості"; "грали у Чапаєва"; "пересиливши соромливість, гукнув"; "Андрій не маленький"; "притис худеньке синове тільки до себе" тощо.)

— Скільки років, на ваш погляд, Андрієві?

— Яким ви його уявляєте?

— Що пережив хлопчик за такий короткий час?

— Яким він зростає?

(Андрій росте чуйним, добрим, відповідальним, дбайливим, справедливим. Незрадливим дитячим серцем він відчуває несправедливість. Герой твору — дитина війни, яка своїми очима бачила, як в ім'я майбутнього б'ються і вмирають солдати і яка їм шана. Таких покалічених доль було багато. Це окрадені війною сироти і напівсироти. Хлопчик зростає гідним сином свого батька, гідним нащадком роду козацького).

— Як автор ставиться до головного героя?

— Чому саме таке ім'я дає? (Андрій в перекладі з грецької мови означає "мужній, хоробрий").

— Як автор ставиться до зрадників?

— Як закінчується твір?

7. Підсумок.

Звучить пісня "Священна війна" (О. Александров, В. І. Лебедев-Кумач)

— Чому ця війна була священною?

— Чому саме біля Розкопанії могили зупиняються діти? (Могила — це символ пам'яті. Згадуються слова Т. Шевченка про те, що вся українська земля вкрита могилами. Відgrimіло героїчне минуле, і тепер лише могили "про волю нишком в полі з вітром говорять". Там, вважає поет, захована стара дідівська слава. Саме козаки, які боролись за українську народність, за свободу совісті та людські права, свято оберігали дорогу заповіді своїх пращурів, виступали носіями високої громадянськості. Ніколи в народі не вмере пам'ять про славі роки боротьби за волю. Автор пропагує культ славетного минулого України. Стерти все з пам'яті, відібрати минуле в народі не могли ніякі сатрапи упродовж століть.)

— Андрійко — нащадок такого славного роду. Він сильний і зможе відстояти честь батька через роки.

— Що саме ви зрозуміли завдяки оповіданню?

— Послухайте вислів О. Довженка:

"Не ради сліз і розпачу... а задля слави

нашого роду написано, в ім'я любові".

Як ви розумієте ці слова? Чи співзвучні вони з твором, який ми сьогодні розглядаємо?

V. Рефлексія.

Прийом "Ланцюжок думок"

— "Чорна рота" — це...(цікава і сумна історія).

— "Поет-земляк вразив і зацікавив мене..." (історичною правдою).

— "За що я вдячна А. Гаю?" (За правду, патріотизм, чесність, гуманізм, безкомпромісність, доброту... Завдяки таким творам наступні покоління зростатимуть небайдужими, пам'ятатимуть про подвиг нашого народу).

Вправа "Малюємо настрої"

— Діти, заповніть "Щоденники настрою" (другу колонку "Кінець уроку").

— У кого змінився настрої і чому?

(Як правило, переважають синій і фіолетовий кольори.)

Оцінювання роботи учнів на уроці.

VI. Домашнє завдання

Обов'язкове: придумати продовження оповідання; скласти 12 проблемних запитань за змістом твору.

За бажанням: написати есе (невелика письмова робота емоційного спрямування) на одну з тем: "Історію ж бо пишуть на столі. Ми ж пишем кров'ю на своїй землі" (Ліна Костенко); "Дорога ціна перемоги".